

יומן מסע של פרידה מתמשכת

רחל חלפי: תמונה של אמא וילדה, הוצאת 'קשב' 2010, עמ' 279



בקבצי שיריה האחרונים של רחל חלפי, אולי יותר מבקודמיהם, מוטית הכף לנוכחותו של האחר, שהוא נקודת החיבור החזקה שלה ל'אני' החשוף, ליסוד האנושי, ללא עטיפות קוסמיות. המימד הרגשי משולב בהם במימד מהורהר והגותי עם תהייה על פשר הקיום, המהולה בפחד מן החידלון. בקובץ *נוסעת סמויה* העולם הוצג כהוים הפעורה לבלוע הכל, ואליה מישירה הדוברת מבט כמו אל הכאב שאיתו היא מתמודדת.

הקובץ המרגש *תמונה של אמא וילדה* הוא נתח חיים מדמם, ובמידה רבה אפשר לראות בו מקבילה לקובץ *תמונה של אמא וילדה*, שראה אור לפני כשש שנים, בו ליוותה המשוררת את ייסוריו של אביה השוכב על ערש דווי.

אין קשה מללכוד במילים מוות ואובדן. נראה לי שספרה הנוכחי של חלפי הוא ניסיון מוצלח למפות חוץ ופנים, מצבים כפויים והתייחסות אליהם. אלה שירי פרידה מתמשכת ורצופת חרדות מן האם, שדעיכתה האיתית מלווה ברגעי התאוששות זמניים. השירים נענים לאיזו לוגיקה פנימית, רב שכבתית, ולא לזו השרירותית של עולם החוץ המאיים, כנאמר באחד משירי הספר 'פרטים סודיים מתוך הקלטר השקוף': "כשאני מנסה לרדת / לסוף / דעתו של עולם / עוד ועוד אני נתקלת בקירות".

אך מעבר לכך, לפנינו מארג יוצא דופן ומיוחד, שבו שזורים בצד שיריה של רחל חלפי גם שירי האם, מרים חלפי. מן המארג הזה עולים מצוקה קשה, כאב עמוק, דאגה ותסכול, אך בעיקר אהבה הדדית לאין-קץ. בין השירים יש כעין אתגרתא של פסוקי תפילה מן הסידור וכן קטעי יומן בפרווה, המתעדים את מצבה המידרדר של האם ואת הטיפול הכושל בה בבית החולים.

בשילוב שירי האם בספר נוצר כעין דיאלוג בינה לבין בתה היחידה, מה שמבטא את החיבור האמיץ והסימביוטי ביניהן. אמנם המקלעת העדינה השורה באהבה, עתידה ליהפך למקלעת קרועה, אך היא תישאר זוהרת בוחרון. באהבה לאם כלולה גם הערכה לסגנון הכתיבה השונה מזה שלה: "אני מתגוששת בוך אני // ואַתְּ / ממריאה מעלי / רושמת במכחול עֶדֶין / את סימני / הקליגרפיה / של החיים". בצד שיר של רחל חלפי, המתעד את מאבקה המטאפורי של הסירה בסערה ה"קורעת אותה מן החוף", מופיע כהד שירה של מרים חלפי, המתפלל לחסד וכואב את היעלמות המילים שמושאן יפי העולם. ובצד שירה של הבת על נזרת הערות והכאב, שתפסה את מקומה של נורת השינה הכבויה של הלילה -

מהדהד כתשובה שירה הסמוך של האם על קולות הלילה האילמים. 'פרח פוקח' של מרים חלפי הוא כמענה אופטימי ומעודד לשיר הפסימי 'אור' של בתה.

אצל שתי המשוררות מחלחלים האור והלילה, מכיוון ש"נפשי קלועה בנפשה בצמה עבותה", כותבת רחל חלפי, מתוך מודעות לתלות המתחזקת. אבל האמביוולנטיות הידועה בשיריה אינה נעלמת אפילו כאן, כשהיא בורחת לשעה קלה של הפוגה לבית הקפה - ומיד מייסר אותה מצפונה: "לא, לא / נטשתי אותה". תהפוכות עוברות על האם, שפעם היא שמחה ויפה ופעם כואבת ושוקת. בשיר 'אָנִיָּאָת' כבר אין חוצץ בין השתיים. ממנו עולה זעקה מרטיטה של המשוררת, המבקשת לחבוק את תהליך אובדנה המתמשך של אמה: "נכמרת כולי בכמרון חסר הברות עיצורים". באין מילים להביע את הגודש הרגשי, נשארת רק מילת המשאלה "הלוואי", המביעה אוזלת יד עד כדי אבסורד לעטוף את גוף האם בגופה ולגונן עליו. מצד אחד מפעמת בבת משאלה חזקה לאחוז בחולף ולעצור את החרתה, להנציה געגוע ולהתכרבל בזיכרון המלטף של הילדות בחיק האימהי, ומצד שני מקנן בה רצון חזק לא פחות להפוך למעין אם מגוננת עבור אמה הסובלת.

כבר בספריה הקודמים נדרשה רחל חלפי לסוגית הכתיבה. כך באחד משירי *אהבת הדרקון*: "שום דבר לא יִשְׁוֶה אל מול עצם החיים / השיר בורח זנבו בין רגליו". גם כאן אין היא חוסכת את שבטה, אם משום שהמילה לעולם לא תוכל להדביק את החוויה והרגש שהולידו אותה, ואם משום שאין בה פורקן וקתרזיס מלא, רַפְאוּת נפש ותיקון: "ואני מלקטת אניצי מחשבה כלומית דקה / ומוריקה אותה אל העט הדק הזה / על שולחן הקפה / כאילו היה בה שמץ / רפואה // ויש שקר יש שקר יש שקר / בכל מעשה הכתיבה". במקום אחר המילים אינן אלא צעצועים "ואני נאחות בשברי צעצוע" בניסיון לפרוק מטען רגשי. קשה לה לפרוץ את מחיצת המילים המפרידה בינה לבין אמה, כי יש רגע שהמילים פשוט אינן עבירות והדיבור נשאר בגדר מונולוג פנימי כלוא ללא מוצא. ואולי הדיאלוג האמיתי הוא בעצם הכללת שירי אמה בקובץ שיריה של הבת.

מתיאורי האם בשירים עולה דמות של "אמנית הקרי ילדת / הטוהר והטוב והקרי". אבל עכשיו "אמי היפה יושבת / מובסת". בשיר שנכתב בעקבות תצלום משוחזר האם היא כילדה ה"מְחַבֶּרֶת / שברי זכוכיות צבעוניות / שברי צלחות שברים שברים לשלמויות זוהרות / עכשיו את שברים". אמנות השיר של חלפי נדרשת רבות למיצוי המקסימלי של מילה והדהודה. כך בשיר הבא: "קורים לא קורים / קרועים לא קרועים / קרועים / לא קרועים אויר לא אויר חורים // איך לקשור את כל זה / איך לקשור את עצמי לכל זה איך / לקשור את כל זה לעצמו / למשהו" - זהו בעיני ביטוי נפלא לתעיה בחלל, לאין אונים, להתפוררות, והמצלול ה"עורבי" הקודר

תורם גם הוא לכך. כרבים אחרים, שיר זה הוא כחוט מתוך פקעת. אני נזכרת, שבאחד משיריה בקובץ *פרטים סודיים מתוך הקלטר השקוף* כתבה חלפי, שאחיותה של האם נשמרת בנפש ומעמיקה עד כי "נקרעו סיבי הגוף סיבי הנפש מאוד". באורה פרדוקסלי, פקעת הקשרים הפנימיים מחשבת להיקרע. זו הפקעת "שעד מאודה בְּדִבְבֵד קרעים".

תאריכי הכתיבה, המופיעים בשולי כל אחד מהשירים, הם עדות לכך שנכתבו לאורך שנים. הספר נפתח בדברי מבוא אישיים, החושפים את התהליך הכואב והארוך שעברה המשוררת עד שבשלה בה ההחלטה להוציא לאור "את שירי הצל האלה" - זאת חרף הידיעה ש"את תוגתו של הלב הכורע / יד כל במנוחה תמשש" (רחל), ועל אף התגובה הצפויה, המסויגת-מפחד של הקורא.

באמצע שנות התשעים עברה האם, מרים חלפי, שתי תאוונות קשות, הצליחה להשתקם, אבל הנזקים שנגרמו לה נתנו בה את אותותיהם והיא הלכה לעולמה ב־2002. "היא היתה פסלת ייחודית ומשוררת נפלאה", כותבת חלפי. בשנים הקשות, שבהן היא סעדה את הוריה החולים, הכתיבה נעשתה לכורח עבודה, והיא נאחזה בה כבקרח הצלה, למרות ההכרה בקוצר ידה של המילה בנסיונות כאלו: "כאן פרקתי לרגע מגבי את השק האפור / שבו כלוא האור". והיא מתוודה: "זהו יומן שירי-לא-שירי המנסה להתבונן, סחרחר, ברגע ההתרחשות, אל תוך התהום, המנסה לאחוז בחיים על סף האין".

ואם תרצו, זהו ספר לא "מכופתר", המנציה באומץ ובפתיחות פרק חיים קשה, שאולי לא כל כותב האמן על "מיטב השיר כזבו" היה נוטל לעצמו את החירות לתת פומבי לאבלו ללא כחל וסרק של ריחוק אסתטי. ודווקא משום כך הספר חזק, כובש ומרתק.

יערה בן-דוד